

Naročnik:

MO Ljubljana

Oddelek za gospodarske dejavnosti in turizem

Zarnikova 3, 1000 Ljubljana

Avtor:

Vlasta Mlakar, *samostojna kulturna ustvarjalka - etnologinja*

Murkova 5, 1000 Ljubljana

E-mail: vlasta.mlakar@guest.arnes.si

Gsm: 040 743 690

Antropološko vrednotenje naravne in kulturne krajine ter zasnova razvojnih programov za krajinski park Barje

v okviru projekta

»barjanski svet – barjanski cvet«

(etnobotanika in kulturna dediščina)

Ljubljana, januar 2005

Vsebina

- I. UVOD / Krajinski park Barje: Kaj in kako?
- II. ETNOLOŠKA KULTURNA DEDIŠČINA IN SODOBNO VREDNOTENJE NARAVNE IN KULTURNE KRAJINE
 1. Tradicionalne in sodobne rabe prostora
 2. Vsebinsko-razvojna dilema
- III. ZASNOVA RAZVOJNIH PROGRAMOV KPB
 1. Celovit vsebinski program za razvoj podeželja KPB
 2. Lokalna razmestitev razvojnih programov KPB
 3. Krovni razvojni projekti
 4. Programsko-organizacijska shema
- IV. ZAKLJUČEK / epilog
- V. PRILOGA / predstavitev avtorice

I. UVOD / Krajinski park Barje: Kaj in kako?

Ljubljansko barje je naravni in kulturni fenomen. V tisočletjih boja človeka z nepredvidljivo naravo je bila ustvarjena podoba kulturne krajine, ki si zasluži spoštljiv poklon in mnoge sodobne razvojne priložnosti znotraj varovanega območja.

KPB je varovano območje, zato naj bi razvijal dejavnosti, prilagojene skupni simbiozi človeka in narave, ki bodo omogočale trajnostni razvoj na varovanem območju, kjer je varovanje naravne dediščine in kulturne krajine prvenstveni cilj KPB. S tem namenom je potrebno zasnovati dolgoročne vsebine, ki bodo zagotavljale trajnostno uravnotežen razvoj podeželskega prebivalstva in bodo jasno izražale razpoznavnost območja KPB. Dolgoročen, vitalen in harmoničen razvoj varovanega območja pa lahko zagotavlja le celovit krovni vsebinski program KPB, ki je podlaga za strokovnost in zasnovano programsko organizacijske strukture. In le tako bo mogoč prenos ideje v stvarnost.

V ustanavljanju je krajinski park Barje, pri čemer se zastavlja predvsem vprašanje sodobne konceptualnosti, ki bo omogočala trajnostni razvoj Ljubljanskega barja kot krajinskega parka. KPB, najverjetneje organiziran kot zavod, mora biti krovna inštitucija, katere poglavitno poslanstvo bo skrb za naravno pestrost in ohranjenost ter skrb za kulturno dediščino, kjer preradi pozabljamo, da je že sama podoba kulturne krajine, kulturna dediščina, ki sta jo v tesni simbiozi oblikovala človek in narava. Zavod bo izpolnil svoje poslanstvo le pod pogojem, da vzpostavi dolgoročen in celovit vsebinsko razvojni program z lastno ekonomijo, ki bo s pretanjenim občutkom za naravne danosti in družbene možnosti, zagotavljala lastno tržno ponudbo.

Prav tako mora zavod KPB v svoje vsebinske programe vključiti sodobno konceptualnost razvoja varovanih območij in delovati kot krovni gospodarski subjekt z aktivno vključitvijo lokalnega prebivalstva. KPB lahko uresničuje svoje poslanstvo in temeljne cilje prenaša vertikalno in horizontalno na ostale subjekte le preko vsebine. Za območje KPB obstaja več parcialnih razvojnih programov, še vedno pa ni celovitega vsebinskega programa, ki bo sposoben profesionalne nadgradnje in koordinacije vseh subjektov v KPB. Da bo doseženo parkovno poenotenje in razpoznavnost varovanega območja, mora KPB postati krovna organizacija, novonastali subjekt z lastnim celovitim razvojnim programom, ki bo ponujal in zagotavljal strokovne argumente, preko katerih bodo občine in ostali lokalni subjekti začutili koristnost in prednost povezovanja in življenja v krajinskem parku Barje. Celovit razvojni program KPB bo hkrati omogočal usmerjeno in načrtovano delovanje brez stihije.

Prav v tem smislu sem želela odgovoriti na nekatera vprašanja oz. poiskati in ponuditi tiste vsebine, ki bodo nadgradnja že znanega in dognanega, aplikacija strokovnega znanja v vsakdanje življenje. Pri tem je bilo tudi **iskanje etnoloških vsebin in vrednotenje etnološke kulturne dediščine podrejeno razvojni celovitosti KPB**. Posebno pozornost sem posvetila **Tomaževi hiši** v Črni vasi, ki je edini stavbni dokaz prvotnih kolonizatorjev Ljubljanskega barja in ima kot taka velik etnološki pričevalni pomen. Zasnovala sem sodobne interdisciplinarne vsebine, ki bodo opravičile ekonomsko sanacijo in obnovo Tomaževe hiše ter zagotovile njen strokovni in tržni razvoj. Kot je že znano, je dolgoročna rentabilnost objekta odvisna od vizionističnega načrtovanja vsebin in programov ter temu primernega kulturnega managementa. Etnologija namreč ni veda, ki bi jo zanimalo zgolj preučevanje preteklosti, temveč mora težiti k temu, da svoja spoznanja aplikativno prenese v sodobnost. Tako pomaga pri oblikovanju zavesti o lastni kulturni dediščini in s tem prispeva k sooblikovanju slovenske identitete.

Varovanje Ljubljanskega barja je možno le ob vzpostavitvi razvojnih priložnosti lokalnega prebivalstva, zato sem v predstavljenem elaboratu želela podati predvsem **konkretne vsebine za sodobno vrednotenje (etnološke) kulturne dediščine**, ki so primerne za zasnovu strokovnih smernic in razvojnih programov za dolgoročno delovanje zavoda KPB na eni strani in vzpostavitev trajnostnega razvoja podeželja na območju krajinskega parka Barje na drugi strani.

II. ETNOLOŠKA KULTURNA DEDIŠČINA IN SODOBNO VREDNOTENJE NARAVNE IN KULTURNE KRAJINE

1. Tradicionalne in sodobne rabe prostora

V etnološki literaturi je Ljubljansko barje obdelano predvsem z vidika rabe prostora in tradicionalne podobe načina življenja prvotnih kolonizatorjev, ki ga zaznamuje boj za obstanek v skrajno neprijazni krajini. Med tradicionalne rabe prostora sodi seveda kmetijska dejavnost, za kultiviranje barja pa se je zanimalo že dunajsko ministrstvo. V poljedelstvu je bilo razširjeno gojenje kulturnih rastlin kot so koruza, krompir, zelje, pesa, kumare, buče, izmed žit so gojili pšenico, rž, proso, ajdo, sejali nemško deteljo. Do začetka 20. stol. je bilo skoraj povsod znano sajenje konoplje za predivo in izdelovanje vrvi, znani pa so tudi poskusi gojenja hmelja. Med vojnama je bilo razvito zelenjadarstvo (motovilec so izvažali v Holandijo) in prodaja zelenjave na ljubljansko tržnico. Gojili so sadno drevje, v Črni vasi pa je bila nekdanj velika drevesnica za vzgojo sadnih dreves. Od živinorejskih dejavnosti je bila razvita govedoreja, prašičereja in perutninarstvo. Po 1. vojni je bilo razširjeno mlekarstvo in prodaja jajc. Med dopolnilne dejavnosti, ki so prebivalcem omogočale dodaten zaslužek, moramo umestiti divji lov in žabarstvo, znani so bili furmani, mešetarji, grabnarji in kosci, v novejšem času pa še razmah obrti kot so mesarstvo, mizarstvo, pletilstvo, šiviljstvo. Na Ljubljanskem barju se je v pravo industrijsko dejavnost razmahnilo izkoriščanje šote in svojstvene so zgodbe o kolonizaciji Ljubljanskega barja. Specifična je bila tudi gradnja hiš z zabijanjem lesenih kolov, reka Ljubljanica pa je bila pomembna prometna pot (prevoz gradbenega materiala iz podpeškega kamnoloma v vrhniško opekarno).

Vse to nam zgovorno kaže, da je **kmetijska usmerjenost na Ljubljanskem barju bila in ostaja osnovna produktivna dejavnost. Barje tudi danes ostaja potencialno območje pridelave zdrave hrane, kmetijstvo v povezavi z dopolnilnimi obkmetijskimi dejavnostmi** (obrti, storitvene dejavnosti, turizem) **pa se mora prilagoditi tržnim in ekološkim pogojem.**

Neposredna bližina Ljubljane je od nekdanj omogočala izmenjavo dobrin, prodajo pridelkov in kasneje tudi zaposlovanje. Tradicionalno povezavo glavnega mesta z barjanskim zaledjem gre upoštevati kot razvojno prednost tudi pri snovanju sodobnih vsebin izrabe prostora. Med sodobne prostorske rabe varovanega območja, kjer je v ospredju zaščita naravnega habitata, trajnostni razvoj in turistično trženje, bomo morali vključiti tudi tradicionalne rabe prostora, saj prav te zagotavljajo ohranjanje kulturne krajine. Ohranjanje kmetijske dejavnosti, njena specializacija in razvoj dopolnilnih obkmetijskih dejavnosti pa pomeni ohranjanje odnosa do narave in kulture barja.

2. Vsebinsko-razvojna dilema

Trajnostni razvoj podeželja na varovanem območju temelji na harmoniji med človekom in naravo in je hkrati pravica lokalnega prebivalstva za lasten samorazvoj. Zato je nujno potreben kritični pretres pozitivnih in negativnih učinkov naravovarstvenega in kulturnovarstvenega vidika Ljubljanskega barja, njuno povezovanje in izničevanje. Trajnostni razvoj je v bistvu družbena adaptacija na naravne danosti in prav zato nam tukaj lahko služijo primeri iz tradicionalne podobe življenja barjancev.

Primarna naloga KPB je zaščita biotske raznovrstnosti in nadzor naravnih in kulturnih virov, ki naj lokalni skupnosti omogočajo zadovoljitev številnih potreb. Pri tem se še vedno največkrat zastavlja vprašanje - Kaj in kako? Osnovna dilema etnološke (in tudi drugih strok) je, ali naj upošteva zgolj preteklost ali naj ponudi vsebine, ki bodo reflektirale sedanost in sodobno vrednotenje naravne in kulturne dediščine naravovarstvenih območij.

Trajnostni razvoj je simbioza naravovarstvene funkcije in ekonomije zaščenega območja, zato je potrebno zasnovati koncept trajnostnega razvoja podeželja za krajinski park Barje z njemu lastnimi in specifičnimi vsebinami, ki izhajajo iz naravnih in zgodovinsko-kulturnih danosti okolja in so prilagojene filozofiji sodobnega, visoko mobilnega prebivalstva.

III. ZASNOVA RAZVOJNIH PROGRAMOV KPB

KPB se razteza na ozemlju dobrih 150 km², ki si ga delijo občine Ljubljana, Brezovica, Vrhnika, Ig, Škofljica, zato bi z izjemo prestolnice kot gravitacijskega središča težje govorili o nekem centralnem kraju krajinskega parka, pač pa moramo izbrane kraje povezati z različnimi historičnimi in kulturnimi vsebinami. Temu je potrebno prilagoditi razvojno filozofijo in strategijo varovanega območja KPB.

Vsebine, zastavljene v okviru predlaganega projekta z naslovom **»barjanski svet – barjanski cvet«** so jedro celovitega vsebinskega programa KPB, ki se ga v nadaljevanju poveže z že zastavljenimi vsebinami v harmonično celoto.

1. Celovit vsebinski program za razvoj podeželja KPB

• »BARJANSKI SVET – BARJANSKI CVET«

»Tradicija za sodobnost« je vodilo vsebinske usmerjenosti predlaganega podeželskega razvojnega koncepta za KPB, etnobotanika pa most med tradicionalno in sodobno rabo prostora.

Koncept trajnostnega razvoja podeželja na območju KPB se torej vsebinsko naslanja na etnobotaniko kot specializirano etnološko vedo, saj je le dolgoročna vsebina tisto, kar bo povezovalo razvojno usmerjenost vseh lokalnih subjektov in produktivna dejavnost tisto, kar bo zagotavljalo tržno-ekonomski obstoj KPB.

Etnobotanika (ljudsko znanje o rastlinah) je del ljudskega znanja o živi in neživi naravi. Etnolog, ki raziskuje ljudsko naravoslovje, mora imeti specializirano naravoslovno znanje, da lahko točno in strokovno določi rastlinske in živalske vrste ter minerale, s katerimi se srečuje. V tujini, predvsem v anglosaškem svetu, se je etnobotanika že izoblikovala kot samostojna interdisciplinarna veda z rastočo strokovno literaturo in samostojnimi znanstvenimi ustanovami. Povezuje vede kot so biologija, etnologija, agronomija, antropologija, sociologija in druge.

Med slovenskimi etnologi je razumevanje etnobotanike ožje. V domači strokovni literaturi jo je prvič opredelil leta 1977 dr. Valens Vodusek. V *Etnološki topografiji slovenskega etničnega ozemlja* je zapisal, da je etnobotanika znanost o vzajemnih odnosih človeka in rastlinskega sveta, ki metodološko ni samostojna, temveč si pridružuje botanične izsledke. Predmet etnobotanike je ljudsko znanje in verovanje o rastlinskem svetu, uporaba tega znanja in verovanja ter vloga rastlinskega sveta v življenju etnične skupnosti. Govorimo o ljudskem, laičnem znanju, ki je pridobljeno izkustveno, s pomočjo lastnih opazovanj in spoznanj, ali pa je to znanje prevzeto od starejših rodov oziroma v sodobnem času tudi iz drugih informacijskih virov. Med pomembne naloge etnobotanike sodi ugotavljanje rastlinskih vrst, ki jih določena etnična skupnost uporablja v različne namene.

V etnobotaničnih preučevanjih je torej osrednje zanimanje namenjeno odnosu med človekom in rastlino, uporabnost (utilitarnost) pa je gibal tega odnosa.

Moje zanimanje za etnobotaniko sega v leto 1992, ko sem začela sodelovati pri nacionalnem projektu **Slovenski etnološki slovar**. Pobuda za sestavo SEL je nastala na *Inštitutu za slovensko narodopisje Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, SEL pa naj bi pokrival vse sestavne dele predmeta etnologije Slovencev kot je ta izhajal iz teoretičnih pogledov na začetku 90. let 20. stol. Sama sem obdelala področje ljudskega znanja o rastlinskem svetu, ki je predmet etnobotanike in tako zaorala ledino na področju etnološkega preučevanja etnobotanike, ki je vsa povojna leta

ostalo razmeroma skromno obdelano področje v slovenski etnologiji. Delo je zajelo večleten študij obsežnih virov in literature, za SEL pa sem prispevala preko 300 gesel.

Zasnovani vsebinski program »Barjanski svet – barjanski cvet« predstavlja model vrednotenja naravne in kulturne dediščine na varovanem območju KPB z vsebinskim poudarkom na etnobotanični tradiciji in izročilu, katera v povezavi s trajnostnim razvojem podeželja nadgrajuje in aktualizira za sodobne potrebe družbe.

Program zajema naslednja področja dejavnosti:

etnologija, etnobotanika, kmetijstvo, agronomija, ekologija, trajnostni razvoj podeželja, izobraževanje, gospodarstvo, promocija naravne in kulturne dediščine in posredovanje kulturnih vrednot

Vsebina je primerna vzpostavitvi okolju prijaznih kmetijskih in obkmetijskih dejavnosti, ki temeljijo na znanju, končni cilji projekta pa so usmerjeni k tržnemu načinu promoviranja naravne in kulturne dediščine KPB.

Večina vsebinskih projektov je namenjena predvsem objektu etnološke kulturne dediščine - **Tomazeva hiša**, Črna vas 219, z možnostjo vključevanja »satelitskih« kmetij, ki se bodo priključile s delom svoje kmetijske ali obkmetijske proizvodnje, promocija etnobotaničnih vsebin pa bi se izvajala na različnih lokacijah KPB.

• STALNE ETNOLOŠKE RAZSTAVE

Stalne etnološke razstave bi bilo smiselno postaviti v občinskih zadružnih in kulturnih domovih, jim priključiti obstoječe lokalne kulturne in druge društvene pobude, s čimer bi dvignili nivo občinske kulturne ponudbe. K tem prizadevanjem je potrebno pritegniti interes in sodelovanje občin.

Že raziskanim etnološkim vsebinam, ki so primerne za postavitev stalnih razstav ali muzejskih zbirk, bi zastavili tudi nove etnološke raziskovalne naloge na terenu – npr:

O kolonizaciji barja in življenju nekdanjih prebivalcev

Duhovno izročilo Barjancev

Barje kot ptičji habitat (razstava ptičjih strašil)

Žabarstvo na Ljubljanskem barju

V vsaki občini znotraj KPB bi bilo smiselno postaviti po eno stalno etnološko razstavo iz življenja barjancev nekoč in tako oblikovano lokalno kulturno ponudbo z izobraževalnim programom povezali v **ETNOLOŠKO UČNO POT**.

Za doseg zastavljenih ciljev bi organizirali **poletne etnološke raziskovalne tabore**.

2. Lokalna razmestitev razvojnih programov KPB

• TOMAŽEVA HIŠA, Črna vas 219 – *Center za etnobotaniko*

(projekti 1, 2, 3 so v vsebinskem smislu povezani in določajo prostorsko namembnost objekta etnološke kulturne dediščine)

1. projekt:

ZELIŠČNO-DIŠAVNA KUHINJA, DOMAČA LEKARNA in
ETNOBOTANIČNA TRGOVINA

Rekonstrukcija in prostorska namembnost Tomaževe hiše v Črni vasi je zamišljena kot muzejski prostor odprtega tipa in dejavnost v smislu živega dogajanja. V vsebinskem in prostorskem smislu se navezuje na projekta *Kmečki gartelc* in *Etnobotanične vračarije* (predstavljena v nadaljevanju).

Kuhinjski del objekta bi opremili kot muzejski razstavni prostor po interierni opremljenosti barjanske kmečke hiše iz 19. stoletja, kjer bi bila zeliščno-dišavna kuhinja prostor za predelavo in sušenje zelišč, pakiranje domačih zeliščnih čajev in drugih izdelkov. Skratka zeliščno-dišavna kuhinja je v prostorskem smislu delavnica, prostor za izvajanje etnoloških pedagoških delavnic v okviru projekta Etnobotanične vračarije. Ustvarjeni etnobotanični produkti bi se prodajali v **etnobotanični trgovinici**, ki bi jo uredili v gospodarskem delu Tomaževe hiše. V enem delu kuhinje (kmečka kuhinjska omara) bi prikazali tudi etnološko razstavo, izsek iz ljudske medicine in naravnega zdravljenja z zelišči kot je bilo poznano na Slovenskem in na obravnavanem območju.

Celotno domačijo Tomaževe hiše, stanovanjski del, gospodarske objekte in pripadajoča kmetijska zemljišča, bi bilo potrebno rekonstruirati kot etnološki spomenik kulturne dediščine in ga opremiti v skladu s sodobno vsebinsko namembnostjo, ki predvideva tudi trženje etnološke kulturne dediščine. Sanacija Tomaževe hiše bo ekonomsko opravičena le s celovitim dolgoročnim vsebinskim programom in z rekonstrukcijo domačije kot zaključene gospodarske celote, torej vključno s pripadajočimi kmetijskimi zemljišči.

2. projekt:

ETNOBOTANIČNE VRAČARIJE

(etnološka pedagoško-raziskovalna delavnica in ustvarjalnica)

Projekt **Etnobotanične vračarije** je zamišljen kot pedagoško in strokovno vodena etnološka delavnica za podajanje učne snovi v smislu vsebinske nadgradnje iz študijskega gradiva za *Slovenski etnološki leksikon*, Narodopisni inštitut Slovenske akademije znanosti in umetnosti, poglavje: *Ljudsko znanje o rastlinskem svetu - etnobotanika*, Vlasta Mlakar.

Projekt zajema raziskovalno delo na terenu in praktično delavnico za predelavo rastlin in njihovih delov. Namenjen je spoznavanju rastlinskih vrst na terenu, njihovi identifikaciji, spoznavanju starih ljudskih poimenovanj za posamezne rastline, nabiranju zdravilnih in drugih rastlin, pripravi in predelavi za zdravilne, kozmetične, kulinarične, okrasne in druge aplikativne uporabe. V okviru »etnobotaničnih vračarij« bodo otroci, pa tudi starejši **krajani, katerim je projekt namenjen**, spoznavali etnobotanično izročilo in tradicionalna znanja o uporabi rastlinstva nekoč in danes. S terenskim raziskovanjem bodo udeleženci projekta zbirali stara znanja o rastlinskem svetu na preučevanem območju **geografsko-etnološke zaključene regije Ljubljansko barje**. Učenci OŠ na območju KPB, ki bodo vključeni v projekt, bodo zbirali tradicionalno izročilo o rastlinah in njihovi uporabi, od starih kulinaričnih in kozmetičnih receptov, obrtnih znanj, tradicionalne zeliščne medicine, do duhovnega izročila, ki zajema bajeslovne pripovedi, pregovore in reke, vraže, čarovne prakse in druge ljudske modrosti povezane z rastlinskim svetom in ljudskim verovanjem.

V okviru pedagoško in strokovno vodenih etnoloških delavnic bomo izdelovali herbarij, sušili, prešali, kuhali in drugače predelovali različne rastline in njihove dele. Tako zastavljen projekt je večplasten;

Skozi učni proces in praktične delavnice bomo iskali naravne in ustvarjene »etnobotanične« produkte, ki bodo primerni za trženje. Izdelki bodo označeni z zaščiteno blagovno znamko in se bodo prodajali v okviru etno-trgovine v sami hiši in ob drugih priložnostih.

Na ta način se sčasoma oblikuje lokalna ekonomija, ki se postopoma razrašča navzven z vključevanjem posameznikov in kmetij, ki so se pripravljene s svojo kmetijsko-proizvodno usmerjenostjo priključiti širše zastavljenemu projektu.

V prostorskem smislu bo za izvajanje projekta potrebno v prostorih Tomaževe hiše urediti **domačo dišavno kuhinjo, sušilnico in shrambo ter domačo zeliščno lekarno**. Ureditev je smiselno zastaviti kot muzejsko postavitev, skratka večnamenski prostor in dejavnost odprtega tipa.

Po drugi strani je raziskovalni del projekta namenjen izobraževanju, zbiranju in širjenju tradicionalnega znanja o rastlinskem svetu, ozaveščanju ljudi o starih in sodobnih rabah in pomenu rastlin za človeka in s tem posredovanju kulturnih

vrednot preteklosti. Poznavanje etnobotaničnega izročila na Slovenskem oplemenitimo s pedagoškim delom in terenskim raziskovanjem, bo botrovalo tudi knjižni izdaji z naslovom *Rastlina sveta, od korenin do cveta*, ki želi seznaniti najširši krog bralcev z etnobotanično tradicijo na Slovenskem in jim odpreti vpogled v tisočletja staro in bogato izkustveno znanje in modrost o uporabi rastlinstva. Z namenom promocije varovanega krajinskega parka Ljubljansko barje, je knjiga lahko izdana v okviru založniške dejavnosti zavoda KPБ, s posebno posvečenostjo krajinskemu parku in njegovim ljudem.

V okviru zastavljenega projekta bi izvajali etnološke raziskovalne in ustvarjalne delavnice. Ciljna publika starostno ni opredeljena, saj bi želeli združiti predstavnike različnih generacij na podeželju in tako omogočiti pristnejši pretok znanj in informacij. Ob zaključku tekočega leta bodo rezultati dela etnoloških delavnic oz. ustvarjalnic na izbrano temo predstavljeni na etnološki razstavi »etnobotaničnih vračarij«.

Namen projekta je združiti lokalno iniciativo in jo skozi učni proces vključevati v lokalni samorazvoj.

Projekt etnoloških ustvarjalnic z naslovom Etnobotanične vračarije traja eno šolsko leto na izbrano temo, sicer je projekt kontinuiran.

Izbrane teme iz etnobotanike se končajo z postavitvijo etnološke razstave, npr:

- gospodarski pomen konoplje
- zelišča v domačem zdravljenju
- drevesa in njihove zgodbe
- buče v etnobotaničnem izročilu
- ptičja strašila
- krompir, naš vsakdanji

3. projekt:

KMEČKI »GARTELC« in ZELIŠČNI PLANTAŽNI NASADI
(kontinuiran demonstracijsko - izobraževalni projekt)

Kmetijske površine v okviru domačije Tomaževe hiše bi služile za eksperimentalno plantažno gojenje zelišč in drugih rastlin. V okviru prikaza tradicionalnega gospodarstva bi zasnovali **kmečki gartelc** z zasaditvijo vseh rastlin, ki so jih gojili v okviru domačega kmečkega vrta. Vrt kot demonstracijski in izobraževalni prikaz bo tako opremljen z napisnimi tablicami za posamezne rastline. Temu bo v tiskani obliki pridan nekakšen vodnik po kmečkem vrtu, kjer bo predstavljeno etnobotanično izročilo gojenih vrtnih rastlin (povrtnine in okrasne rastline), njihova ljudska poimenovanja, kulturna zgodovina in njihova uporaba v najrazličnejše namene.

Na ostalih kmetijskih površinah bi eksperimentalno zasajali različne kulturne rastline primerne za predelavo in prodajo (npr. sončnice – pakiranje semen za hranjenje ptic, buče – sušenje in izdelovanje posodic za shranjevanje semen in vode, zelišča – nabiranje, sušenje in priprava domačih zeliščnih čajev, maline – kuhanje sokov in domače marmelade, melisa – izdelovanje sladkornih bombonov »*barjanske melisnice*«). Vsi ti izdelki bi se prodajali pod skupno razpoznavno blagovno znamko **barjanski cvet** in hkrati promovirali KPB ter varovanje naravne in kulturne dediščine kot vrednoto.

Vrtiček bi zasadili in vzdrževali v okviru projekta Etnobotanične vračarije, v katerega bi vključili učence OŠ vseh občin na območju KPB in druga lokalna društva in posameznike.

Z namenom obdelovanja zeliščnih vrtov in nasadov ter predelavo zelišč (domači zeliščni čaji, semena za hranjenje ptic – Ptice, varujmo jih!) bi lahko organizirali tudi **mednarodne in domače delovne tabore**.

V navezavi na koncept trajnostnega razvoja podeželja bi v etnobotanično dejavnost in ekonomijo Tomaževe hiše postopoma uvajali tudi druge kmetije in posameznike. Posamezne kmetije bi se tudi same usmerjale v zeliščarstvo, zelenjadarstvo in predelavo kmetijskih pridelkov, torej v specializirano tržno naravnano kmetijsko proizvodnjo. Projekt se tako postopoma razrašča navzven in se povezuje z drugimi dejavnostmi in vsebinami. Spodbuja razvoj podeželskega eko-turizma, razvoj zeliščarstva kot produktivne dejavnosti, organizacijo izobraževalnih programov, ozaveščanje prebivalstva o varovanju naravnih habitatov in nenazadnje trženje naravne in kulturne dediščine.

Raziskovanje etnobotanike, kjer se v ospredje postavlja vrednotenje rastlin nekoč in danes, demonstracijsko-pridelovalne površine in predelava pridelkov v zeliščno-dišavni kuhinji Tomaževe hiše v okviru pedagoškega projekta Etnobotanične vračarije, pomenijo tisto produktivno dejavnost, ki zagotavlja dolgoročen razvoj in življenje spomenika etnološke kulturne dediščine.

Ostale razvojne lokacije in programi:

• **PODPEŠKI KAMNOLOM, Podpeč -**

Odprtje kiparske in kamnoseške delavnice v Podpeči ter **organizacija mednarodnih kiparskih kolonij**; J. Plečnik in domača obrtna znanja; kamnoseško upodabljanje značilne in zaščitene barjanske faune (zelena rega, želvica sklednica, siva čaplja, netopir, vidra, kačji pastir) ter kipci iz črnega podpeškega marmorja kot tržni produkti.

- **KARTUZIJA BISTRA, Bistra -**

Kulturni dogodki za promocijo KPB in predstavljanje dejavnosti *Centra za etnobotaniko* (Tomaževa hiša).

Zeliščni sejmi in čajanke – enkrat letno se organizira zeliščni sejem z grajsko čajanko (npr. *Dan nabiralcev zelišč*, 28. 8.), ki bo predstavljala dejavnosti Tomaževe hiše in ustvarjala tržne priložnosti za produkte pod skupno razpoznavno blagovno znamko.

Čajanke kot stalne in občasne oblike druženja ob čaju so v bistvu kulturno umetniške prireditve, ki v programsko-izvajalskem pogledu znatno presegajo lokalno raven ponudbe ter izkazujejo inovativne pristope pri vrednotenju naravne in kulturne dediščine. Namen čajank je promocija KPB najširši zainteresirani javnosti z namenom oblikovanje odnosa do naravne in kulturne dediščine, ki je podstat za oblikovanje vsakokratne kulturne identitete naroda.

Mesečne čajanke s kulturnim programom bi izvajali tudi v okviru etnobotanične dejavnosti *Centra za etnobotaniko v Tomaževi hiši*.

- **TURISTIČNO INFORMACIJSKI CENTER, Vrhnika -**

Vrhnika je eden od pomembnejših vstopov v krajinski park; predlaga se odprtje turistične agencije oz. TIC za KPB z vso programsko ponudbo. TIC izvaja promocijo KPB in trženje turističnih programov in produktov, tudi ob kulturnih dogodkih kot so Argonavtski dnevi ipd

- **MOSTIŠČARSKI SKANSEN,**

Zaključena vsebinska enota iz najzgodnejšega historičnega obdobja poselitve Ljubljanskega barja; projekti v izvajanju; postavitve predvidena v vzhodnem delu KPB.

3. Krovni razvojni projekti KPB -

• CELOVITA PROMOCIJA IN TURISTIČNA PONUDBA KPB

Zastavljene vsebine je potrebno povezati v konkretne tržne programe in produkte ter tako oblikovati celovito turistično ponudbo.

1. **Parkovno poenotenje in razpoznavnost:** Za doseženo PARKOVNO RAZPOZNAVNOST, SIGNALIZACIJO in UREJENOST je potrebno izdelati celostno grafično podobo zavoda KPB, enotno grafično podobo napisnih in informativnih tabel vseh naravnih in kulturnih znamenitosti na območju KPB, uvedbo blagovne znamke za vse produkte na območju KPB ter njeno grafično podobo
2. **Center za etnobotaniko in promocija dejavnosti KPB:** UREDITEV TOMAŽEVE HIŠE KOT MUZEJSKE DEJAVNOSTI IN ETNOBOTANIČNE DELAVNICE ODPRTEGA TIPA ter organizacija ČAJANK in drugih kulturnih dogodkov v Tomaževi hiši z namenom predstavljanja dejavnosti KPB. S tem se ustvarjajo promocijske in tržne priložnosti za zeliščne in druge produkte z zaščiteno blagovno znamko »barjanski cvet«
3. **Turistično-informacijski centri:** TIC Vrhnika, TIC Ljubljana (prodaja tržnih produktov in programov za ogleda KPB, distribucija publikacij...ipd)
4. **Rekreacijsko-turistični programi:** KOLESARSKA POT BARJE, PLOVBA PO LJUBLJANICI od Ljubljane do Vrhnike
5. **Barje kot fotografski izziv:** program FOTO-TREKKING (2x letno organizirati fotografske delavnice na terenu pod vodstvom profesionalnih fotografov; organizacija potujočih in gostujočih fotografskih razstav; izdelava razglednic za promocijo KPB)
6. **Izobraževalno-turistični programi:** izdelati konkretne programe za ogleda UČNIH POTI BARJE in predstavitvene zloženke s ponudbo. Med izobraževalne programe sodi tudi organizacija POLETNIH RAZISKOVALNIH IN DELAVNIH TABOROV, vključitev kamnoseške delavnice Podpeč in organizacija KIPARSKIH KOLONIJ
7. **Občinski kulturni centri:** STALNE ETNOLOŠKE RAZSTAVE o življenju barjancev nekoč in vključitev dejavnosti lokalnih društev, tudi v povezovanju s vsebinami KPB
8. **Dodatna promocija, tiskovine:** etno-voščilnice, razglednice, vabila, na katerih se predstavlja – FAUNA IN FLORA LJUBLJANSKEGA BARJA (npr. močvirska logarica, simbol Ljubljanskega barja)

4. Programsko organizacijska shema

Celovit vsebinsko razvojni program bo omogočal razvojno organizacijo vseh subjektov na območju KPB. Zavod bo moral občinam jasno predstaviti krovne razvojne vsebine in temeljno poslanstvo ter jim predočiti razvojne možnosti znotraj varovanega območja na občinskem nivoju.

Pri tem je zavod KPB krovna organizacija, ki združuje različne programske oddelke in svoje vsebine vertikalno in horizontalno prenaša na ostale subjekte:

- *Zavod KPB* – nosilec celovite koordinacije
- *Tomaževa hiša, Črna vas 219 – Center za etnobotaniko*
- *Mostiščarski skansen – Muzej na prostem*
- *TIC KPB Ljubljana in Vrhnika* – izvajanje promocije in trženja

IV. ZAKLJUČEK / epilog

KPB je varovano območje, zato mora razvijati vsebine, ki so prilagojene skupni simbiozi človeka in narave, da bo zagotavljal trajnostno uravnotežen razvoj podeželskega območja. Varovanje naravne in kulturne dediščine je namreč prvenstveni cilj KPB.

Projekt **Barjanski svet – barjanski cvet** ponuja vsebinski program za revitalizacijo in vsebinsko namembnost Tomaževe hiše v Črni vasi kot objekta etnološke kulturne dediščine in hkrati ponuja koncept trajnostnega razvoja podeželja na varovanem območju KPB. Zasnovani vsebinski program predstavlja model vrednotenja naravne in kulturne dediščine na varovanem območju KPB z vsebinskim poudarkom na etnobotanični tradiciji in etnobotaniki kot sodobni interdisciplinarni vedi, katera v povezavi s trajnostnim razvojem podeželja nadgrajuje in aktualizira vsebine za sodobne potrebe družbe.

Zastavljen vsebinski program je primeren vzpostavitvi okolju prijaznih dejavnosti, ki temeljijo na znanju in pripravi parcialnih razvojnih programov za pridobivanje sredstev iz evropskih skladov (Natura 2000, Agriblue...idr.).

Predlagane vsebine so zasnova celovitega vsebinskega razvojnega programa, ki ga je potrebno še dopolniti z ostalimi razvojnimi programi. Tako zastavljen celovit krovni vsebinski program varovanega območja pa bo osnova za izpolnjevanje temeljnega poslanstva KPB.

S spoštovanjem,

Vlasta Mlakar

V. PRILOGA / predstavitev avtorice

Vlasta Mlakar, *samostojna kulturna ustvarjalka – etnologinja*:

Rojena v Ljubljani leta 1968. Po končani Srednji pedagoški šoli sem nadaljevala študij geografije ter etnologije in kulturne antropologije na *Filozofski fakulteti*, kjer sem že zelo zgodaj opazila možnost plodovitega dopolnjevanja obeh strok, zlasti pri prizadevanjih za revitalizacijo podeželja. Leta 1994 sem diplomirala na oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo pri *prof. Janež Bogataju* s temo **Ljudsko znanje o rastlinskem svetu (etnobotanika)**, kar je bila posledica mojega večletnega osebnega zanimanja in študija zdravilnih zelišč in njihove uporabe. Vse to me je pripeljalo k sodelovanju pri nacionalnem projektu **Slovenski etnološki leksikon** pod okriljem *Narodopisnega inštituta Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. Svoje 13-letno delo pri omenjenem projektu sem pod mentorstvom *prof. Angelos Baša* končala in tako zaorala ledino na področju etnološkega raziskovanja etnobotanike, ki je vsa povojna leta slovenske etnologije ostalo neobdelano področje. Na študijski smeri geografija sem diplomirala leta 1996 s temo **Vizija podeželskega razvoja v KS Črni vrh nad Polhovim Gradcem**, ko sem skušala s kompleksnim pristopom oblikovati vizijo podeželskega razvoja, ki bo črpal iz korenin dediščinske zakladnice in hkrati ustrezal filozofiji sodobne, visoko mobilne družbe. Po končanem študiju sem svoja znanja in izkušnje o novi znanstveni paradigmi trajnostnega razvoja nadgrajevala kot strokovna sodelavka pri *Slovenskem E-forumu*, nevladni organizaciji za novo etiko, ekonomijo in ekologijo. Moje strokovno znanje in delovanje pa se je začelo poglobljati predvsem na področju etnologije in njene specializirane discipline etnobotanike, zlasti v smeri njenih aplikativnih in promocijsko-tržnih možnosti delovanja. V teh prizadevanjih sem izdelala celovit avtorski projekt z naslovom **Blagajana in druge (g)rajske rože**, v katerem sem podala izhodiščne strokovne smernice in vsebinski program delovanja *Javnega zavoda Polhograjska graščina* z namenom oživitve kulturne dediščine na primeru izjemnega kulturnega spomenika. Omenjeni projekt je usmerjen v obuditev kulturnega dogajanja v Polhograjski graščini z oživitvijo njene etnobotanične tradicije (Blagajev volčin) in vpet v koncept lokalne razvojne strategije. Projekt si je pridobil zelo pohvalne strokovne recenzije (*prof. Vitomir Hazler, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo na FF*) in sprejetost na lokalni ravni. Prav slednje je brez dvoma ključnega pomena. Leta 2000 sem pri založbi *Rokus* izdala svoj knjižni prvenec z naslov **Čaj**, ki predstavlja zgodovinsko-antropološki oris kulture pitja čaja po svetu. Kot samostojna kulturna ustvarjalka sem objavila številne publicistične in strokovne članke, tudi za radijsko interpretacijo (**Pradavna bajeslovna praznovanja, RaSLO, III. Program**), iz vsebin etnologije (etnobotanično izročilo, bajeslovje). Predano zavezana etnologiji in slovenski kulturi se ukvarjam s temami in vprašanji kot so raziskovanje etnobotaničnega izročila, raziskovanje kulturne dediščine in nacionalne duhovne zapuščine, njeno vrednotenje in aktualiziranje, ter definiranje pojmov kulturne dediščine in identitete za aplikativno nadgradnjo na različnih področjih kulture. Svoja strokovna znanja in ustvarjalnosti sem sintetizirala v avtorskem projektu z naslovom *Blagajana in druge (g)rajske rože*.

Kronološki pregled strokovnega delovanja v povzetku:

1996 –1999:

Zaposlena kot strokovna sodelavka pri *Slovenskem E-forumu*, nevladni organizaciji za etiko, ekonomijo in ekologijo. Leta 1997 sem prispevala referat *Vizija razvoja slovenskega podeželja*, na strokovnem kongresu na Ptuj, ki je bil posvečen tej problematiki.

1989 – 2000:

Sodelovala pri nacionalnem projektu *Narodopisnega inštituta Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, kjer sem za *Slovenski etnološki leksikon* obdelala področje ljudskega znanja o rastlinskem svetu (etnobotanika). Moje strokovno delovanje na področju etnologije in etnobotanike se je začelo

poglobljati, zlasti v smeri aplikativnih in promocijsko-tržnih možnosti delovanja. V teh prizadevanjih sem izdelala celovit avtorski projekt *Blagajana in druge (g)rajske rože* za zaščito in razvoj kulturnega spomenika Polhograjska graščina.

1997- 2000:

Kot samostojna kulturna ustvarjalka objavila številne publicistične in strokovne članke ter besedila za radijsko interpretacijo iz vsebin etnologije, etnobotaničnega izročila in bajeslovja.

2000-2001:

Pri založbi Rokus izdala knjigo *Čaj*, ki predstavlja kulturno-antropološki oris kulture pitja čaja po svetu in pri nas. Sodelovala s službo za tržne komunikacije Droga d.d. in Studiem 3S (oglaševalska agencija) pri pripravi reklamnega oglaševanja Droginih čajev.

1999-2002:

Delovala v Studiu Breg (*prof. Harald Draušbacher*) kot tekstopisec (institucionalna promocija Gorenja d.d.) in vsebinski koordinator projektov. Koncepirla sem vsebine povezane s korporativno identiteto, filozofijo oglaševalske sporočilnosti, razmerjih med tradicijo in sodobnostjo predvsem pri vrednotenju identitete in razpoznavnosti blagovne znamke.

2002-2004:

Kot vsebinski vodja in koordinator projektov sem delovala v javnem zavodu Polhograjska graščina. Sem članica strokovnega sveta javnega zavoda.

2004:

Predavanje na temo Etnobotanika in kulturna dediščina v okviru Botaničnega društva Slovenije, strokovni prispevek je bil pod istim naslovom objavljen v reviji Proteus. Izšel ***Slovenski etnološki leksikon***, Mladinska knjiga, Ljubljana (soavtorica Vlasta Mlakar).